

INHOUD

Inleiding	9
Een leven met boeken	11
De bedrieglijkheid van Penelope Fitzgerald	23
De 'onpoëtische' Clough	38
George Orwell en de verdomde olifant	53
<i>The Good Soldier</i> van Ford	71
Ford en de Provence	83
De anglicaanse heilige van Ford	97
Het Frankrijk van Kipling	112
De Kipling van Frankrijk	127
De wijsheid van Chamfort	139
De man die het Oude Frankrijk redde	149
Het profiel van Félix Fénéon	163
Michel Houellebecq en de zonde van de wanhoop	177
<i>Madame Bovary</i> vertalen	189
<i>The Reef</i> van Edith Wharton	210
Hommage aan Hemingway: een kort verhaal	223
Lorrie Moore vliegt uit	243
Denkend aan Updike, denkend aan Rabbit	249
Omgaan met verdriet	268
Register	283
Verantwoording	286

INLEIDING

Een cartoon van Sempé met een antiquariaat als decor. Een vertrek op de bovenverdieping, boekenplanken van de vloer tot het plafond, kale muren, geen klanten, een hangende lampenkap. Rechts de collectie tweedehandsboeken van GESCHIEDENIS. Links als in spiegelbeeld de rijen FILOSOFIE. Recht vooruit is een vergelijkbaar gedeelte, maar dan doorbroken door een raam, waardoor we neerkijken op een straathoek. Van links komt een klein mannetje met een hoed aanlopen, van rechts een klein vrouwtje dat ook een hoed opheeft. Ze kunnen elkaar niet zien, maar vanuit onze kijkpositie kunnen we concluderen dat ze op het punt staan elkaar te ontmoeten of misschien wel tegen elkaar op te botsen. Er staat iets te gebeuren. Dit gedeelte van het antiquariaat heet FICTIE.

Dit is, eenvoudig gesteld, in grafische vorm wat ik als lezer en romanschrijver altijd heb geloofd. Fictie verklaart en verrijkt, meer dan enige andere vorm van schrijven, het leven. De biologie verklaart het leven natuurlijk ook, net als biografieën, de biochemie, biofysica, biomechanica en biopsychologie. Maar de biowetenschappen kunnen geen van alle tippen aan biofictie. Als het om de waarheid over het leven gaat, hebben romans ons het meest te vertellen: wat het is, hoe we het doen, waartoe het misschien dient, hoe we ervan genieten en het appreciëren,

en hoe we het verliezen. Romans spreken tot en vanuit het hoofd, het hart, het oog, de genitaliën, de huid; het bewuste en het onbewuste. Wat het is om een individu te zijn, wat het betekent om deel uit te maken van een gemeenschap, wat het betekent om alleen te zijn. Alleen, en toch in gezelschap: dat is de paradoxale positie van de lezer. Alleen in het gezelschap van een schrijver die spreekt in de stilte van je hoofd. En het maakt – nog zo'n paradox – niet uit of die schrijver leeft of dood is. Fictie maakt personages die nooit hebben bestaan net zo echt als je vrienden en dode schrijvers net zo springlevend als een nieuwslezer op tv.

De meeste stukken in dit boek gaan derhalve over fictie en daaraan verwante vormen van schrijven: het verhalende gedicht, het essay, de vertaling. Hoe het werkt en waarom het werkt en wanneer niet. Wij zijn in het diepst van ons wezen narratieve dieren en altijd op zoek naar antwoorden. De beste fictie verschaft zelden antwoorden, maar weet de vragen bijzonder goed te formuleren.

Julian Barnes
maart 2012

EEN LEVEN MET BOEKEN

Ik heb geleefd in boeken, voor boeken, door en met boeken; de afgelopen jaren heb ik zelfs het geluk dat ik kan leven ván boeken. En via boeken kwam ik tot de ontdekking dat er andere werelden bestonden dan die waarin ik leefde, dat ik voor het eerst fantaseerde hoe het was om iemand anders te zijn, dat ik voor het eerst deel werd van die uiterst intieme band die ontstaat als de stem van een schrijver doordringt in het hoofd van een lezer. Ik had misschien het geluk dat er gedurende de eerste tien jaar van mijn leven geen concurrentie bestond van de televisie, en toen er uiteindelijk toch een het huis in kwam, werd er slechts onder streng toezicht van mijn ouders naar gekeken. Die waren allebei onderwijzer, en dus was respect voor het boek en wat erin stond vanzelfsprekend. We gingen niet naar de kerk, maar wel naar de bibliotheek.

Mijn grootouders van moederskant waren ook onderwijzers. Opa had de volledige Dickens van een postorderbedrijf en een *Nelson's Cyclopaedia* bestaande uit dertig rode deeltjes. Mijn ouders hadden chiquere en meer gevarieerde boeken en werden later in hun leven lid van de Folio Society. Ik groeide op met het idee dat er in alle huizen boeken stonden, dat dat normaal was. Het was ook normaal dat ze beoordeeld werden op hun nut: om er op school uit te leren, om informatie te verstrekken

en te checken, en om vermaak te bieden in de vakanties. Mijn vader had hele verzamelingen van Times Fourth Leaders, mijn moeder genoot van Nancy Mitford. In hun boekenkast stonden ook de in leer gebonden prijzen die mijn vader tussen 1921 en 1925 had gewonnen op Ilkerton County School, doorgaans voor 'Algemene Vaardigheden' of 'Algemene Uitmuntendheid': *The Pageant of English Prose*, de verzamelde gedichten van Goldsmith, de Dante van Cary, *Last of the Barons* van Lytton, *The Cloister and the Hearth* van Charles Reade.

Geen van deze werken konden mijn jongenshart sneller doen kloppen. Ik werd pas nieuwsgierig naar de boekenverzameling van mijn ouders (en die van mijn grootouders en mijn oudere broer) toen mijn seksuele nieuwsgierigheid de kop opstak. Opa's boekenbezit bevatte weinig wat de wellust opwekte, op een paar scènes in *Bhowani Junction* van John Masters na; mijn ouders hadden de *History of Art* van William Orpen met een aantal belangrijke illustraties in zwart-wit; maar mijn broer had een exemplaar van *Satyricon* van Petronius, verreweg het geilste boek in huis. De Romeinen leidden duidelijk een losbandiger leven dan wat ik om me heen zag in Northwood, Middlesex. Banketten, slavenmeisjes, orgieën, van alles en nog wat. Ik vraag me af of mijn broer in de gaten had dat sommige bladzijden van zijn *Satyricon* na een poosje bijna loshingen in de band. Ik was zo dwaas te vermoeden dat al zijn oude klassiekers dezelfde erotische inhoud hadden. Menige saaië dag heb ik doorgebracht met het doorploegen van zijn Hesiodos voordat ik moest concluderen dat dat niet het geval was.

In de plaatselijke hoofdstraat was een winkel die wij 'de boekhandel' noemden. In werkelijkheid was het een snuisterijenzaak annex kantoorboekhandel met een souterrain dat half volstond met boeken. De meeste boeken waren gewoon fatsoenlijke Penguin Classics, Penguins en Pan Fiction. Ik wist niet beter dan dat dit de enige boeken waren die er bestonden. Ik bedoel, ik wist wel dat er in de openbare bibliotheek andere

boeken stonden, en er waren ook schoolboeken, die weer anders waren; maar wat de wijde wereld van het boek betrof, vermoedde ik dat deze kleine selectie daarvoor representatief was. Als we in een andere stad of wijk kwamen bezochten we wel eens een 'echte' boekhandel, meestal een filiaal van W.H. Smith.

De enige andere boekenbron was als je een schoolprijs won (ik zat op de City of London-school, toen nog aan het Victoria Embankment naast de Blackfriars Bridge). Winnaars mochten zelf hun boeken kiezen, meestal onder begeleiding van hun ouders. Maar ook dit was eerder een beperkende dan een verruimende ervaring. Je had de keuze uit een selectie die lag uitgestald in een besloten showroom in een kantoorgebouw aan de South Bank: een ruimte die zowel iets geheimzinnigs als iets volstrekt zakelijks had. Later ontdekte ik dat de ruimte ook deel uitmaakte van W.H. Smith. Er lagen zware en kostbare boeken van het soort dat je eerder bewondert dan dat je ze ooit leest. Je schoolprijs had een bepaalde waarde, je koos een boek ter waarde van dat bedrag, waarna het werd verwijderd en pas weer opdook op Lord Mayor's Prize Day, wanneer de burgemeester van Londen het in vol ornaat persoonlijk aan je overhandigde. Inmiddels bevatte het een ingeplakt vel op het voorste schutblad waarop je bijzondere verrichting stond beschreven, terwijl op het gebonden omslag het vergulde schoolwapen was gedrukt. Ik herinner me weinig van wat ik gehoorzaam koos onder begeleiding van mijn ouders. Maar in 1963 won ik de Mortimer English Prize, en omdat ik zeventien was, heb ik me waarschijnlijk alleen naar die schatkamer van de ernst begeven, alwaar ik een exemplaar aantrof (wie was verantwoordelijk voor die vergissing?) van *Ulysses*. Ik zie nog steeds het afkeurende gezicht van de burgemeester voor me terwijl hij me gehandschoend en wel de beruchte, smerige roman overhandigde.

Inmiddels was ik boeken gaan beschouwen als meer dan alleen utilitaire bronnen van informatie, voorlichting, genot of

prikkeling. Allereerst was er de opwinding en het besef van bezit. Een bepaald boek bezitten – een dat je zelf had uitgekozen – was een manier om jezelf te karakteriseren. En die zelfkarakteristiek diende fysiek beschermd te worden. En dus kaffte ik mijn lievelingsboeken (door financiële nood gedwongen allemaal paperbacks) met doorzichtig plakplastic. Maar eerst schreef ik mijn naam – in een kort daarvoor aangeleerd schuin handschrift, in blauwe inkt onderstreept met rood – voorin aan de binnenkant van het omslag. Ik knipte het plakplastic dan zo af dat het ook de handtekening van de eigenaar bedekte en beschermde. Sommige van die boeken – waaronder de vertaling in de Penguinreeks door David Magarshak van de Russische klassieken – staan nog steeds bij me in de kast.

Zelfkarakteristiek was een soort magie. Daarna kwam ik langzaam maar zeker in aanraking met een ander genre: dat van het oude, tweedehandse, niet-nieuwe boek. Ik herinner me een rij eerste drukken van Auden in de met glazen ramen afgesloten boekenkast van een buurman: een man die bovendien Auden enkele decennia eerder had gekend en zelfs met hem had gecricket. Dat waren voor mij onvoorstelbare feiten. Ik had nog nooit een schrijver gezien en kende niemand die een schrijver kende. Ik had er misschien een of twee op de radio gehoord, een of twee op televisie gezien in een *Face To Face*-interview met John Freeman. Maar de nauwste betrekking met de wereld van de literatuur was het feit dat mijn vader moderne talen had gestudeerd aan Nottingham University onder professor Ernest Weekley, wiens vrouw ervandoor was gegaan met D.H. Lawrence. O ja, en mijn moeder had op een perron op het station van Birmingham ooit R.D. Smith, de man van Olivia Manning, gezien. Niettemin stonden daar die boeken, eigendom van iemand die een van de grootste nog levende dichters van het land had gekend. Bovendien bevatten die boeken de nog steeds na-echoënde woorden van Auden in de vorm waarin ze ter wereld waren gekomen. Ik was zeer gevoelig voor de magie daarvan

en wilde er deel van uitmaken. En zo werd ik tijdens mijn studietijd een boekverzamelaar en boekgebruiker, en ik ontdekte dat niet alle boekwinkels eigendom waren van W.H. Smith.

In het decennium dat volgde – eind jaren zestig tot eind jaren zeventig – werd ik een onvermoeibare boekenjager. Ik reed in mijn Morris Traveller naar marktplaatsjes en kathedraalsteden in Engeland en laadde mijn auto vol boeken in een tempo dat de normale leessnelheid ver overschreed. In die tijd hadden de meeste redelijk grote stadjes minstens één grote oude tweedehandsboekhandel, vaak in de schaduw van de kathedraal of stadskerk, en voor zover ik me herinner kon je altijd pal voor de deur parkeren, zolang als je wilde. Zonder uitzondering waren dat zelfstandige zaken – soms met een selectie nieuwe boeken voorin – waar ik me altijd onmiddellijk thuis voelde. Om te beginnen was de sfeer er anders. Hier leken boeken op hun juiste waarde te worden geschat en onderdeel te zijn van een bestendige cultuur. Inmiddels gaf ik de voorkeur aan tweedehandsboeken boven nieuwe. In Amerika werden ze weliswaar geringschattend afgedaan als ‘gebruikte goederen’, maar juist dat voortgezette gebruik hoorde bij hun charme. Een boek schonk zijn verklaring van de wereld aan één iemand, daarna aan nog iemand enzovoort door de generaties heen: hetzelfde boek kwam in verschillende handen, die er soms dezelfde, soms een andere wijsheid uit haalden. Oude boeken toonden hun leeftijd: ze hadden vochtvlekken zoals oude mensen levervlekken hadden. Ze roken ook lekker – zelfs als ze stonken naar sigaretten en (soms) sigaren. En tal van boeken gaven spannende curiosa prijs: antieke uitgeversreclames en oude bladwijzers – vaak voor verzekeringsmaatschappijen of Sunlightzeep.

En zo reed ik dus naar Salisbury, Petersfield, Aylesbury, Southport, Cheltenham, Guildford, en betrad zo veel mogelijk achterkamers, afgesloten pakhuizen en magazijnen. Ik voelde me veel minder op mijn gemak op plaatsen waar het rook naar fraaie boekbanden of waar ze al te goed op de hoogte waren

van de waarde van alles wat in voorraad was. Ik gaf de voorkeur aan de democratische rommel in een winkel waarvan de voorraad slordig werd bijgehouden en waar koopjes tot de mogelijkheden behoorden. In die tijd was er zelfs in boekwinkels geen sprake van de razendsnelle doorstroom die door een modern, centraal management wordt opgelegd. Tegenwoordig duurt de aanwezigheid van een nieuwe gebonden roman op de plank – ervan uitgaande dat hij al een plaatsje op de plank heeft veroverd – gemiddeld vier maanden. Destijds bleven boeken op de plank staan totdat iemand ze kocht, of anders kwamen ze met tegenzin in een speciale opruiming of op de tweedehandsafdeling terecht, waar ze jarenlang konden blijven staan. Dat ene boek dat te duur voor je was of waarvan je niet zeker wist of je het wel wilde, stond bij je volgende bezoek een jaar later vaak nog steeds op je te wachten. Tweehandsoekwinkels vertelden ook het verhaal van de schrijver die uit de mode is. Charles Morgan, Hugh Walpole, Dornford Yates, Lord Lytton, Mrs. Henry Wood stonden vaak in meterslange rijen te wachten tot ze weer in de mode kwamen. Wat vrijwel nooit gebeurde.

Ik kocht met een honger waarin ik, achteraf bekeken, een soort behoefte herken: bibliomanie is inmiddels een erkende aandoening. Aan boeken kopen ging meer dan de helft van mijn beschikbare inkomen op. Ik kocht eerste drukken van de schrijvers die ik het meest bewonderde: Waugh, Greene, Huxley, Durrell, Betjeman. Ik kocht eerste drukken van victoriaanse dichters als Tennyson en Browning (die ik geen van beide had gelezen) omdat ze ongelooflijk goedkoop leken. De scheidslijn tussen boeken die ik mooi vond, boeken die ik waarschijnlijk mooi zou vinden, boeken die ik hoopte mooi te zullen vinden en boeken die ik nu niet mooi vond maar later hopelijk wel, was vrijwel nooit duidelijk aan te geven. Ik verzamelde King Penguins, Batsford Books op het platteland, en de serie *Britain in Pictures*, die door Collins in de jaren veertig en vijftig werd uitgegeven. Ik kocht poëtische pamfletten en in leer ge-

bonden Franse encyclopedieën van Larousse; stripboeken en victoriaanse souvenirs; achterhaalde woordenboeken en ingebonden jaargangen van tijdschriften, van de *Cornhill* tot de *Strand*. Ik kocht een exemplaar van *Sensation!*, de eerste Belgische uitgave van Waugh's *Scoop*. Ik legde zelfs een afdeling Zonderlinge Boeken aan waarin ik excentrieke aankopen onderbracht, zoals *Pig-Sticking or Hog-Hunting* van Sir Robert Baden Powell, *Physical Energy* van Bombadier Billie Wells, *Guide to the Hand* van Cheirio, en *Tap-Dancing Made Easy* van 'Isolde'. Ze staan allemaal nog in de kast, ook al worden ze zelden nog geraadpleegd. Ik kocht ook boeken waarvan het geen enkele zin had ze te hebben, destijds niet en met terugwerkende kracht niet – zoals alle drie delen (eerste druk met stofomslag, en gegarandeerd ongelezen door de vorige eigenaar) van de memoires van Sir Anthony Eden. Wat had dat voor zin? Mijn zaak werd nog verergerd door het feit dat ik, in het boekenjargon, een allesverzamelaar was. Dus omdat ik bijvoorbeeld had genoten van de paar toneelstukken van Shaw die ik had gezien, bezat ik uiteindelijk een halve meter van zijn werken, inclusief obscure pamfletten over vegetarisme. Omdat Shaw zo populair was en zijn oplagen ongelooflijk groot waren, betaalde ik nooit veel voor welk onderdeel van die verzameling ook. En dat betekende ook dat toen ik dertig jaar later aanzienlijk minder gesteld was op Shaws schoolmeesterstoel en besloot hem van de hand te doen, ik niets aan de verkoop verdiende.

Zo nu en dan deed ik een spannende ontdekking. In het magazijn achter de zaak van F. Weatherhead & Son in Aylesbury vond ik een exemplaar van de eerste twee canto's van *Don Juan* van Byron, die in 1819 anoniem waren uitgegeven. Deze zeldzame eerste druk, gebonden in blauwe linnen band, kostte me 12 shillings en 6 pence (omgerekend 62,5 pence). Ik stel me graag voor (zoals ik soms deed) dat het mijn specialistische kennis van de bibliografie van Byron was die me naar die plek had geleid. Maar dan had ik de uitgebreide aantekening in pot-